

Илустрована Ратна Кроника

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2.— ПОЈЕДИНА СВЕСКА СТАЈЕ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА — — — СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗАРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. — — —

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

1389.

1912./3.

У ПРИЗРЕНУ

Турска гробља — Стара ерпека лоза

Од Мите Димитријевића

Нигде толико турског гробља и нигде толико лозе као у Призрену. Гробља турског има на све стране, у наоколо и у сред вароши, читави су појаси око сваке мале, а још шири појаси око вароши. Поцрнеле већ плоче, напрсле, изломљене; стотина, две, три и више година прође од смрти ових Турака. Ни трага од костију њихових нема под земљом, а плоче и негда чело главе заривено камење још стоје. За њима је изумро и род њихов и гробље им је разбациано на све стране. Изумирао је појас за појасом, ту су и паше и бегови и фукара. Окружили својим гробовима Душанов град, који је пет година година остао згрчен под Шарпланином. С друге стране преко појасева од турског гробља пукла је равница. Тамо је само продрла Бистрица. Али Призрен ни са једном кућом није прешао тамо. Век је за веком пролазио, а наш царски српски град грчио се у турској мртвачкој опсади. И турски гробови били су силни. Помицао се наш град и пењао уз Шар. Тамо је наш народ носио и своје мртве, и сахрањивао их је у једном шарском превоју. Српско се гробље ни откуд није видело. Дрвени крстови су трунули, гробови губили и нови мртви сахрањивали се у старо гробље. Мешале се кости са костима, дедови са унуцима и праунуцима. Нашем племену не беше места ни живима ни мртвима.

Али свему дође крај. Српски су тешки топови прешли преко дугих и широких појасева турског гробља. Под тежином њиховом свуда су се кршиле старе поцрнеле плоче. Пала је и жива и мртвачка опсада: Призрен сад гледа у равницу. Тамо ће сићи кућа за кућом и створиће се лепи град. Прошириће се у слободи. Лепи паркови подићи ће се низ Бистрицу. Њеним током забрујаће електрична снага, која ће бацити у ковитлац точкове са хиљада машина. И кроз Призрен ће проћи нова крв и нов живот.

Лоза је свето дрво за Призрен, као маслина за Свету Гору. Свуда је има поред српских кућа; савија се уз кућу, избија из темеља и хвата ниску стреју, а где где преко зида прелази и на улицу. Негде читав сплет лозе иде с куће на кућу, и с краја на крај улице. Годинама је та лоза ту, и стари људи говоре, да је она и у детињству њихову била овако исто стара. Она је испреплетала Призрен као старе жиле вечито живе и вечито пуне младе крви. С пролећа по свима гранама и гранчицама озелени лишће, широко и густо, а с јесени висе са њих пуни гроздови. У чаршији, где је било некад караван-

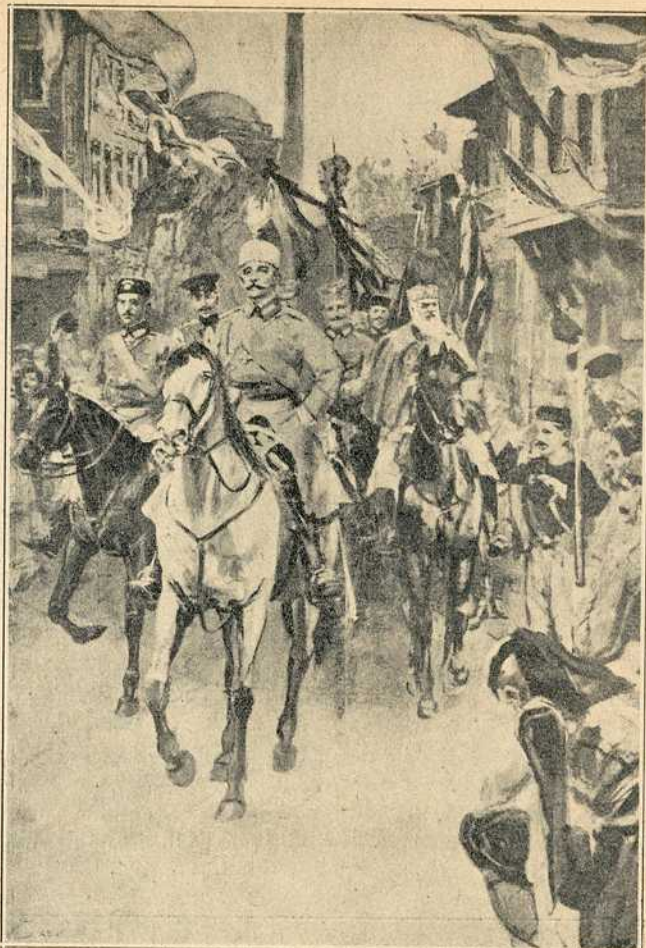
сераја, у које је притицало трговаца из Скадра и Дубровника, лозе се сачувало највише. Да ли је они овде пресадише, или је одавде носише да их саде у своје крајеве?

Све је умирало, само су старе лозе у сплету око српских кућа вечито живеле. Порушен је и Душанов двор и многе царске и властелинске цркве, а старе лозе нико не ишчупа из земље. Оне су остале припијене и уз неке џамије, које у темељу имају српски крст.

Лоза је раса. Она бележи колено за коленом, које постаје једно из другог и чини сплет, кроз који тече једна иста крв. Немањићи по својим

ГЕНЕРАЛ ПАВЛЕ ЈУРИШИЋ ШТУРМ,
први ађутант краља Петра, шеф штаба армије престоло-
наследника Александра, војсковођа и јунак

КРАЉ ПЕТАР

на челу своје свите улази у Душанов царски град у Скопље

задужбинама, и у Дечанима и у Грачаници, оставили су своју лозу у фрескама, с гранама и гранчицама. Стеван Немања у корену, а у расплету лозе на лево и на десно, горе, све више и више, и у гранама окружени су Стеван Првовенчани, Св. Сава, Урош, Мулутин, Драгутин, Стеван Дечански, цар Душан, млади Урош и пуно сестре, браће, унука и праунука. Ко није видео те фреске, не зна шта је то царска лоза Немањића.

Изумреше нам стари краљеви и цареви, али царски Призрен сачувао је своју стару лозу. Ни једно дрво нема у себи тако много живота као лоза. Лоза у Призрену, око српских кућа има и нечега пуно родитељског. Ја нећу заборавити никад једну лепу слику, коју сам видео у Призрену сад у очи св. Димитрија ноћу. Бивак артиљерије био је за ту ноћ постављен у српској мали. Уз зидове поређани су били топови, а поред њих овде онде гореле су ватре. Наши сељаци живо су разговарали. Ватра их је осветлила: ни трага од умора не беше на лицима тих људи, који се с топовима пробише кроз качанички кланац, тесан и за два коњаника, стрменит и са провалијама час на једну час на другу страну. Сишли су у низину, а сутра ће опет кроз брда. Тре-

бало је оданути. Али те ноћи било је пуно свечара и свуд око ватре било је весело: негде песма свуда смеј. Над главама артиљераца осветљене од ватре виделе се старе лозе. Ватре су пуцале радосно, људи су били срећни, а старе лозе топле. Загрејане српским ватрама, чинило се, као да би на све стране пружиле своје руке и као да би с много својих грана и гранчица загрлиле и тешке тучне топове и веселе српске војнике, децу своју, унукe и праунукe, ко зна које колено.

О наше старе лозе! У Вашем сплету су сви наши стари, прастари.

☞ САН ФЕТИ-ПАШИНИЦЕ ☞

Сан уснила Фети пашиница,
Да јој голуб по криоцу гуче,
Бјели голуб крила сребрније;
Пак камо га млада миловала
И голуба к лицу привијала.
Њојзи пуче ђердан под грхоцем.
Просу јој се бисер по њедрима.
Док је када бисер прибирала,
Голуб јој се са криоца вину
И полеће небу у висине.
Шаље њојзи бијела голуба
Од бисера и златна ђердана,
Пак отрча на танке чардаке,
Руком маше да голуба смами,

Ал се голуб смамит' не хоћаше.
Више Скопља крила размахује,
Пак он лети Куманову равну,
Мало време, дуго не трајало,
Ал навали облачина црна,
Из облака соко испануо,
Залеће се голубу у крила.
Бјежи голуб пред соколом сивим,
Ал му јадан утјећ не могаше,
Но га сиви брзо престагао.
Над Скопљем му пера покидао.
Однесе га у облаке тамне.
Врисну када из сна се пробуди,
Колико је санак препануо
Сузама је њедра окупала.
Тако када зору дочекала,
Тако прође три недеље дана,
Ником када санка не казује,
Те да паши коби не наврати.
Једно јутро паша поранио,
У душеке каду оставио,
Пак изоди у чардаке горње.
Хазур слуге тутун пренијеше,
Татли каве у златну филџану
И ратлука с водом из студенца,
Кад окваси грло, да оследи.
Гледа паша доље низ чардаке,
Док му поглед штуче низа стране
И окрете друмом царевием,
Ал се оно магла заподјела,
А из магле улак испануо,
Стиже улак паши на чардаке,
Челом бије до земљице црне,
Љуби пашу у скут и у руке,
Из њедара књигу извадио,
Пак је меће паши на кољено.
Узе књигу паша, Фети паша
Бјеше књига из Стамбола града,
Царев мухур, царева јазија,
У књизи га царе поздрављаше:
»Хазурала падишин већиле,
Шумадиу ти си походио,
О мом хљебу тамо остануо,
Пак јој знадеш стазе и богазе,
Увјејбо си друме свеколике
И бродове на водама хладним;
Седлај коња, припаши оружје,
Купи војску, на Србију пођи!
Од мене ти изуд и јазија,
Што потучеш алал нека ти је,
Што истурчиш нек је истурчено;
Не остављај крста липовога.
Везир буди земљи Шумадији
И комшија бечкоме ћесару!«
Књигу штије паша, Фети паша,
Колико се бјеше раздрагао,
Од радости каву отурио,
Цак полеће граду на капије.
Санџак барјак разви на бедеме,
Аваз даде на четири стране:
Што је војске на бој нек се спрема!
Пак се врати двору господскоме;
Дочека га пашиница млада,
Своме паши на кољено сјела,
Пак је њему млада говорила:
„А мој пашо, моје миловање,
Јутрос си ми рано изодио,
Око ти се од радости смеши,
Бог зна, пашо, имаш добре гласе!“

Њојзи паша књигу показује,
 А кад када слова разабрала,
 Проли сузе низ бијело лице,
 Обисну се паши око врата:
 »Не на војну, мио господару,
 Јера сам ти чудан сан уснила
 Гдје ми голуб с крила одлећео,
 Мени пуче ђердан над грхоцем,
 И расу се бисер по њедрима.
 Голубу ми соко разлијео,
 Бијела му пера покидао!
 О, мој пашо, добра бити неће,
 Чудан санак, црно предсказање;
 Што се просу бисер по њедрима,
 То су, пашо, сузе удовичке;
 Што голуба соко разлијео,
 То је, пашо, твоја погибија!
 Не ид', драги, на цареву војску!
 Има царе паша и везира;
 Кад изгину он ће нове наћи.
 Ал ја тебе никад ни довјека!
 Грохотом се паша насмијао:
 Жао њему љубе расплаконе,
 Пак је руком хвата око паса,
 Привуче је себи на кољена,
 Младу љубу силно зарлио,
 Пак он њојзи вако проговара:
 »Зумбул кадо, Фети пашинице,
 А што си се од сна препанула,
 Гдје је санак био од истине?
 Док је мене Скопља царевга,
 Силне војске, Туке и Манцуке
 И Арапа зуба бијелијех
 И царева ђеца Арнаута,
 Који знаду у крв огрезнути
 И ђаурске земље поробити,
 Немој ми се препадати, љубо!
 Ил не знадеш меке Шумадинце;
 За три дана и три ноћи тавне,
 Србију ћу земљу прегазити,
 У Нишу ћу авдес узимати,
 Под Авалом дову отпјевати,
 Биограду дворе попалити,
 На Дунаву коња напојити!
 Што је цвећа на Калеј-медану,
 Гдјено шећу српске паунице,
 Узабраћу, теби отпратићу
 И стотину танких Српкињица
 Све на обред нек ти измећаре!
 Тако паша љубу разговара,
 Док са града кликнуше телали:
 »Хазурала ко је за мејдана!
 Скочи паша, сабљу припасује,
 Сеизи му коње приведоше:
 Ал му неда пашиница млада,
 О врат му се јадна обиснула,
 На груди му грозне сузе лије:
 »Не ид', пашо, мој голубе бјели,
 Није санак залуд доходио,
 Нити ме је залуд препануо,
 На ком ћеш ме јадну оставити,
 Како л' ћу ти данак преживјети!
 Ал је паша слушат не могаше,
 Но од врата руке одвијаше,
 Даде каду Роси робињици,
 А он стрча доље низ чардаке,
 За њим када вриском полећела,
 Руке пружа, кроз сузе призива,
 Да се војно на чардаке врати,

Ал се паша двору не враћаше,
 Већ појезди равну Куманову;
 Колико се боја ужељео,
 Под собом је хата помамио,
 Он не иде на ћемер ћуприју,
 Већ на Вардар хата нагоњаше,
 Колачке је воду препловио.
 За њим језди сто хиљада војске,
 Све хатлије паше бератлије
 И Арапи зуба бијелијех
 И царева ђеца Арнаути.
 Кад је када војску угледала,
 Писну јадна до Бога се чује:
 „Авај мени санка проклетога!
 Авај мени мога пашовања!
 И пашина слатка миловања!
 Црни јаде, завиј ме у црно,
 Јутрос ми је голуб одлећео,
 Соко ће ми пера разлијети!“

Војнички погреб

— Слика од Драг. Најдановића. —

Јече звона са мале болничке капеле.... Јече тако тужно, тако меланхолично, поцепано, искидано. Разлежу се звуци, пролазе кроз јесењу сумаглицу, прелећу преко кровова, и кућа и тону тамо негде горе, далеко, губе се, изумиру. И њихов одјек, страхан одјек смрти, — о, разумем га —, усељава се у моју душу, срце, потреса их и раздире. Наилази војнички погреб. Пишти раштимована пискава војничка труба — тра, тра, ти — тра — јечи грубо кроз пуну, широку блатњаву улицу.... Проста и расклиматана погребна ко-

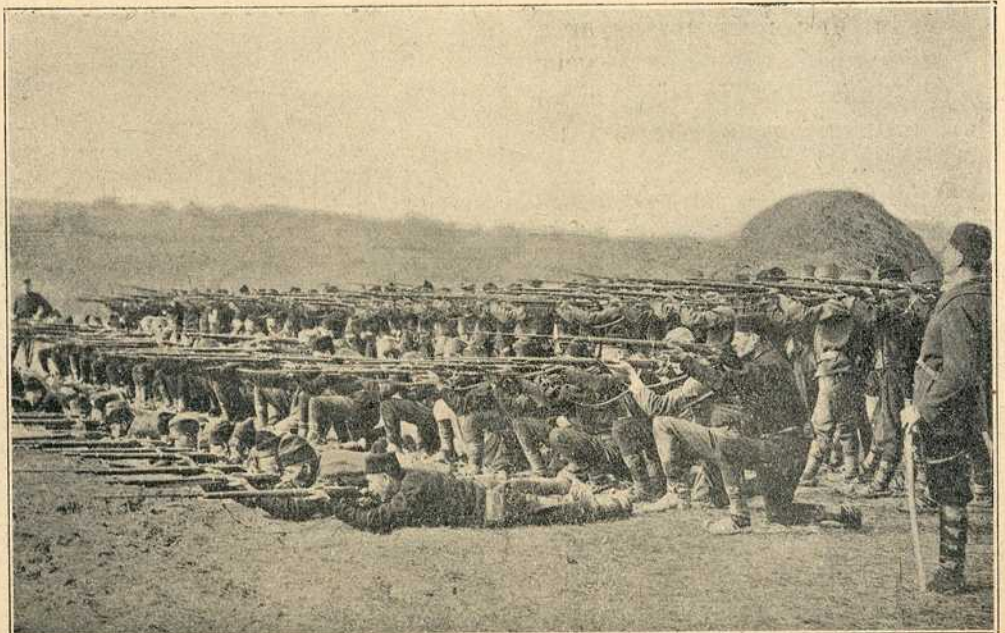
ла, на чијем боку равнодушно седи сељак се набијеном шајкачом до ушију, а позади бео сандук, грубо отесане четири чамове даске.... Около војници у опреми, са пушкама, чији бајонети суморно светлуцају и нико, нико више...

Пролазе тако, полако, достојанствено и тихо „— Тра тра — ти тра...“ пишти труба, а плакао, бих а јецао, много јецао, силно, осећајно, дубоко, дубоко, — безгранично... Све суза, све бих исплакао палог борца ради, палог и тако мало ознаменог....

Дремају коњи пред гробљанском капелом, покривени дугом црном чојом. Кочијаш, онај што вози мртваце, седи лепо и равнодушно на боку са набијеном шајкачом на уши и пушка на своју лушу, кратку малу лушу. Ја гледам у његово дебело, модро црвено, одвратно лице, гледам, завидим му и призирам га, завидим му на тој апатији према свему и бескрајној равнодушности за све, завидим му на томе и презирем га због тога.

И опет мукла полусана јака звона, само дубља, јача промуклија, искиданија. Излазе....

Прво сандук мали чамов сандук, четири беле, грубо отесане даске. Тра—тра—ти—тра... полако, лено, ногу пред ногу

Војници трећег позива српске војске, добри домаћини у миру, јунаци у рату

Српски војници у логору после битке, у миру весели и доброћудни, у борби изванредни ратници

корачају мршави ситни коњи, што возе мртваце, мршави, ситни коњи. А звона? Звона? Не, не тако тужно, не тако болно. Зашто? Спава он, пали Сорац, не буди га. Добри војник, наиван, миран искрен сељак, који је са службом много патио, много. О, ви звона, ви мукла мртвачка звона, не јечите тако грозно; трубо, груба војничка трубо, не парај ми срце, не пишти, не јецај, не дирај. Трубо, тужна војничка трубо, што свираш на погребу палог борца, полако, тихо, тише, тише....

И тамо при врху пространог, вајошког гробља чека рака, уска, мрачна, влажна. Полако и нежно спуштају јунака у њу, не стаје га....

Одјекује грудом за грудом о чамов поклопац, прво мутно, болно, па све тише, тише.... И све се свршана. Јекну плотун преко свеже хумке, последња по част и све се сврши.

Пада вече, суморно новембарско вече.... На хоризонту још трепери хумно руменило, дан се смирује...

Сам... Преда мном се црни нов а хумка, свежа, непобусана. Ја би х плакао... Али сузе, где су, где

су?... Нема их очерело срце. И ја дајем израза своме болу, што кличем дуго и дуго пред хумком палог борца, кога никад нисам видео, познао, па ипак кога у овоме часу због његове жртве тако много волим. Палим свећицу, чији се нејасан пламичак лелуја, повија и тиња и забодем је у свежу хумку и мислим на мајку, која тако далеко у неком мирном селанцету чека сина-јунака, да се врати из боја.....

Београд, децембра 1912.

Трећи позив у Скопљу (на слици се види и др. Станоје Станојевић као официр)

Неколико детаља о борби пред Битољем

(Из писма једног пионера).

„...Питаш ме како сам прошао на Битољу. Ја сам ти 3. новембра послао једну карту, у којој сам ти рекао, да је сутра критичан дан. Ми смо 1. и 2. новембра правили мост у селу Тројекрет на Црној Реци па смо 3. новембра стигли дивизију на положајима пред Битољем и уморни, по мракку, изведосмо дринску артиљерију. Постависмо логоре. Поче дувати снажан ветар праћен леденом кишом. Већ трећи дан оскудевамо у хлебу. Тек што смо преморени легли под шатор а ветар отпоче још јаче дувати. Па ипак нас поче сан хватати. Али, опет немадосмо ереће, јер изненада бану ордонане из дивизије и одазва командира. Будни смо сачекали повратак командира. Хладно и одмерено саопшти нам он наредбу за сутра: »Командант дивизије наређује, да прва чета пионера сутра, под заштитом 18. пука подигне мост на реци Шемница«. Морам ти рећи, да су у рату најтеже и најопасније ствари прелази преко река. Кад то знаш, онда ћеш моћи разумети мог друга, који је самном спасао под истим ћебетом.

— Дакле, можда последња ноћ — рече ми он а његов глас у овој бурној ноћи звучио је пророчански.

Ја и нехотиче стегох револвер, који сам необично пазио, јер је он имао да изврши своју нарочиту мисију. Одлучио сам, да се њиме убијем, ако би допао турског ропства. Турци зверски поступају са заробљеницима.

Тек сам заспао, а пробуди ме страховити тресак. То је ветар почео ки-

дати везе нашег шатора. Скочисмо сви да што боље учврстимо шатор.

Борба с ветром и кишом трајала је до 3 сахата, таман у доба, када смо требали устајати. Спавали смо обучени. Све облачење било је припасивање сабље.

Ноћ је мрачна. Прет пред оком не види се, а ми имамо за задатак да пређемо преко огромног виса. То су ми били најтежи часови у животу. Три пуна сахата гмизао сам уморан, гладан, неиспаван. У свануће нађе се на врху брда пола чете. Остале смо морали сачекати.

Док смо се ми скупљали на брду, поред нас, моравска артиљерија већ почела борбу. Наш пук сишао низ брдо ка реци. Највеће дивизијар и оштро нам пребаца, што смо задоцнили и нареди напред ка реци. Он се био преварио, мислио је, да је већ пук био на реци, а није ни запазио, да пук не може ни да приђе реци. Ето ти описа нашег положаја.

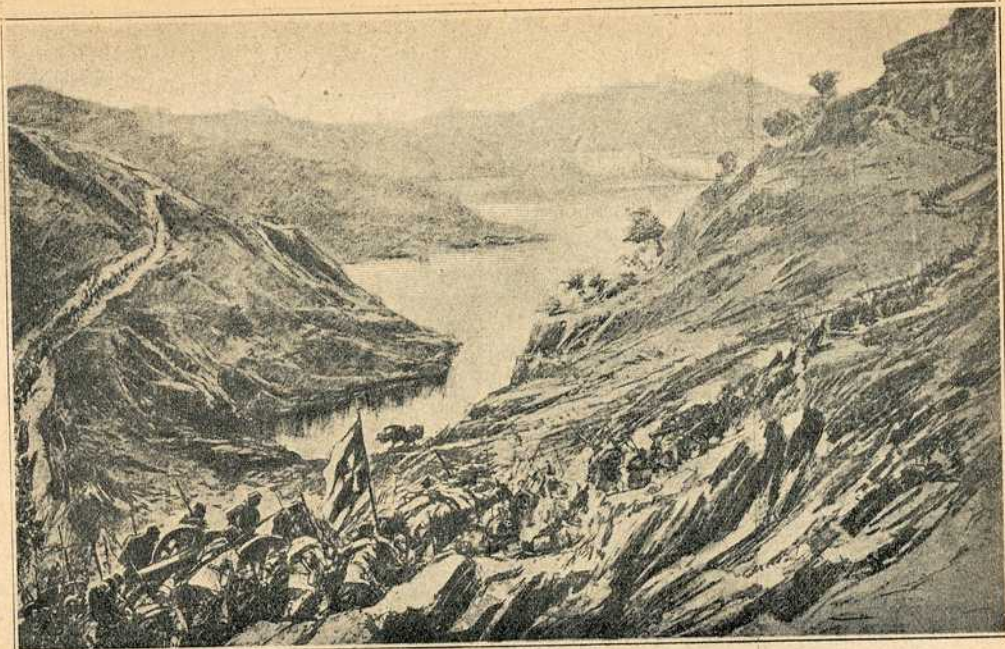
Ми на брду, а под брдом пружила се равна, кроз коју протиче река. На супротној страни равни издиже се „визави“ нашег брду, друго брдо, на којем су утврђени Турци. Под страшном артиљеријском и митраљеском ватром треба ићи напред, а наша артиљерија добацује до непријатељске артиљерије. Наста мала забуна. Командант издаје наредбу нашој артиљерији, да нас заштити, али је наредбу немогуће извршити. Ми ударили у десно и надиремо к реци. Турска артиљерија и митраљеци закопали се на другој страни и прошипљу страховиту ватру. Наш командант наилази на нас и наређује да спремамо грађу за мост. Замисли наш положај! Командир одлази близу реке, а куршум сипа и прапнели прште. Ми стали на једну ствену и премишљамо. Ићи напред значи изгинути пре но што се може извршити задатак. У осталом, ту већ постоји један мали мост, али су га Турци обасули ватром, па му пешадија не може прићи. У том, на једанпут, као гром, тресну изнад нас наш топ. Осетисмо да је близу нас. Моравци свукли на рукама један топ и гогово сишли у поље. Сви напрегнусмо очи да видимо, где ли ће ударити и да ли ће добацити. Близина пуцња даваше нам наде, да ће успети.

— Хура! — зачу се, јер лепо видесмо да наша граната пребаца.

Осети се живост и покрет у нашим трупима.

Сад ћеш да видиш, Турчине, шта ми знамо! — узвикиваху неки.

Други метак удари у десно, а трећи међу турске топове. Осу се брза паљба, и ми видесмо како турска послуга код топова загребе уз један поток. Кад то наши видеше и ућуткаше

Црногорски јунаци са ужасним напорима истурују топове на брдо према Тарабошу

турску батерију, онај се наш топ окрете на митраљезе и турску пешадију. Под заштитом овог топа наша се пешадија привуче реци. Цела ова борба трајала је целог дана. Поче се већ хватати сумрак. У том стиже наредба, да чекамо прелаз пука, па да у мраку израдим мост. »Дакле, успели смо«, помислисмо ми, кад она турска батерија, коју смо били ућуткали, осу поново паљбу. Дотле наши беху снели други топ, те се осу нова паљба, којом засу земља турску батерију, која се више не чу. Гледао сам после ту турску батерију, како је изгледала. Штит сав шарен од прапнелских куглица. У први топ удари упаљач нашег прапнела. Чим је турска батерија за навек ућуткана, наши пешаци, по четворица у реду, држећи се за руке, газе по води не обзирајући се на паклену паљбу Турака. Ми смо били позади стрељачког строја са пукоском резервом и то у збијеним редовима. Турци нас виде. Немаш куд да се склониш, али нас они не гађају. На маневру би ми то изгледало апсурдно, али је овде то логично. Да су Турци само покушали гађати нас — што да је наступило, ко зна, да ли бих ти ја данас писао — наши први борбени редови били би слободни и они би грунули одмах напред, јер они и вребају такве моменте.

У сред те хуке, ми најбоље смо на једно село. Зовнусмо једног сељака и замолисмо га, да нам донесе мало хлеба, јер се беше смањила опасност погибије. Овако склоњени осетисмо глад. За време борбе нисмо ништа окусили, јер смо на глад били забрављени. Ти не знаш, шта је то хлеб; ти не можеш ни схватити вредност једног хлеба! То може знати само је-

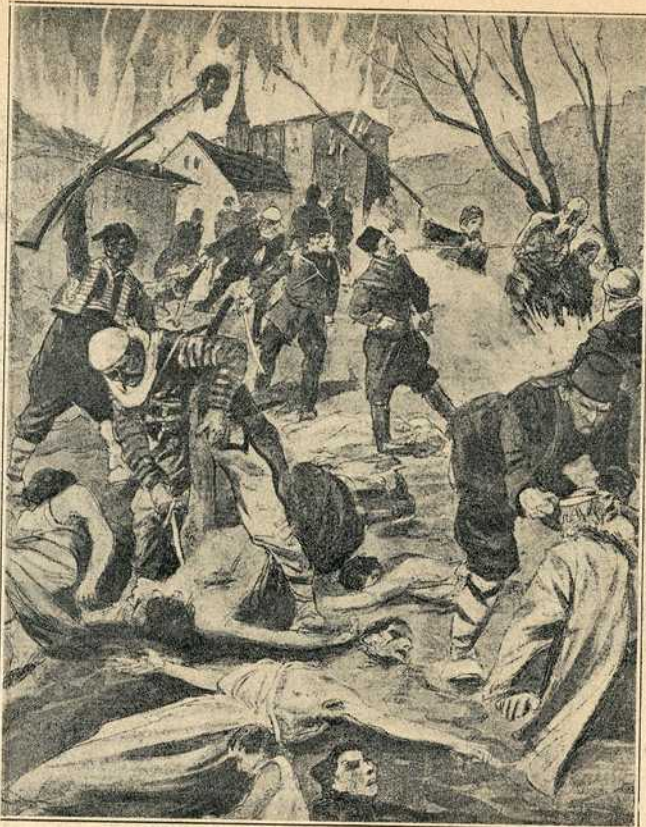
дан ратник. После десетак минута — што беше читава вечност за нас — врати се сељак и извади из недара једну комадину нечега између проје и погаче. Док би лупио дланом о длан хлеб је био поједен. Сељак се тек сада сажали на нас и извади из недара још један повећи комад, који је сигурно био сакрио био за себе. И то поједосмо. Ја извадох пет динара и пружих их сељаку, али он великодушно одби. Можда ће те ова моја галантност изненадити, али шта је то 5 динара за војничку светињу — хлеб!

— Напред! — зачу се команда.

Беше се ухватио први сумрак. Топови умукли, само се још по негде, тамо далеко, чује по који пуцањ брзометке. Наши се беху дочепали оне друге стране реке. Ми сиђосмо у реку. Вода беше ужасно хладна, просто огсеца до колена. Пред нама турски, а за нама српски стрељачки стројеви.

У правилима ратне службе јасно пише, да се у оваквој ситуацији ватре не ложе. Али Турци наложили ватре, те и наши то учинише одмах за њима. Неће брате нико никог да дира! Ми испод њих вичемо, лупамо, правећи мост. Само не смемо да запалимо ватру. Турци нас лепо чују, али нам не могу ништа, јер нас не виде, те не могу да гађају. У 12 сахата били смо готови с мостом. Баш тада нам јавише, да је стигао хлеб.

Добро поткрепљени одморисмо се у селу и у јутру пођосмо ка мосту да му ударимо ограду. У расвитаку борба се настави. За време борбе ми градимо ограду на мосту и нико и не стиже да нас дира. Највеће 8. пук дивизије Турци нас спазише. Ми се развиле у стрелце и легли за једну међу. Тек што највеће наш пук,

Турска зверства: Турци у бегству, видећи да се никад више неће вратити у Стару Србију, касане Србе

а Турци осуше топовску паљбу. Из једног села лети граната а ми извили главе и гледасмо где ће да удари. Правац је био одличан, али је одстојање било погрешно. Граната пребаца читавих сто метара. За првом полети друга, па трећа граната, а за њима се осу безброј. Удариле су све у једно место. Пешаци полегали поред нас и гледају како гранате падају на једно место. Наста једна смејурија. Тако се огугла да вч не мариш, кад те не удари.

Тога дана, 5. новембра, борба је била жестока. Турци су увидели, да морају бежати, што су у вече и урадили.

6. новембра, сутра дан, били смо у Битољу.

7. новембра наставили смо гоњење непријатеља.

8. новембра ушли смо у Лерин и састали се са савезничком грчком војском.

А из Лерина, преко Битоља и Прилепа, ево се вратисмо у Криволак. Ја сам с четом распоређен у селу Тамњаник, где се добро хранимо и оправљамо од тешких напора и још теже борбе. Време је пролетње. Место је жушно, те успева пиринач и мак.

Из београдске „Трибуне“.

Данашња бојишта у српским народним песмама.

Град градила три брата рођена
До три брата, три Мрњачевића...
Град градили Скадар на Бојани.
Из „Зидања Скадра“ Вук: С. Н. П. бр. 26.

*

А какав је Скадар на Бојани.
Кад погледаш брду изнад града,
Све порасле смокве и маслине

И још они грозни виногради;
Кад погледаш стрмо испод града,
Ал' узрасла пшеница бјелица,
А око ње зелена ливада,
Кроз њу тече зелена Бојана,
По њој плива риба свакојака,
Кадгођ хоћеш, да је тазе једеш.

Из „Женидбе Краља Вукашина“ В. 25.

*

Пије вино српски цар Стеване,
У Призрену мјесту патомоме,
До њега су стари патријари,
Четири су стара патријара
И до њих је до десет владика.

Из „Удаје сестре Душанове“ В. 23.

*

Оде Милош граду Вучитрну,
Кад је био близу б'јела двора,
Два су брата пред њег ишетала,
А за њима остарјела мајка.

Те удара Ђаковицу Вука,
Колико га лако ударио,
Три пута се Вуче преметнуо;
Вели њему Милош Миновић:
Толики ти родили гроздови,
У питомој твојој Ђаковици.
Побјеже му Нестопољче Јанко,
Стиже њега Милош на кулашу,
Удара га међу плећи живе,
Четири се пута преметнуо:

»Држ' се добро Нестопољче Јанко!
Толике ти јабуке родиле
У питому Нестопољу твоме!«
Бјежи јадно момче Пријепољче,
Достигне га Милош на кулашу,
Те и њега куцну шестоперцем.
Седам се је пута преметнуо:
»Држ се добро момче Пријепољче!
Па кад дођеш Пријепољу твоме,
Повали се међу ђевојкама,
Ђе с' отео коња од Бугара!«

Из „Женидбе Душанове“ В. 29.

*

Турци у бегству после битке у Битољу или како свршава Турска у Старој Србији

Подигне се српски цар Степане
Из Призрена места убавога.
Подигне се итар лов ловити!
До Велеша и воде Вардара.

Из „Находа Момпра“ В. 30.

*

Честе књиге земљу прохџаху,
Ни ко знаде, куда ни откуд су.
Књиге иду од Призрена града,
На Пожегу бану Милутину,

А кад баве књигу проучио,
Опреми се на цареву војску,
Он поведе тридесет делија,
Оде право уз воду Мораву,
Докле с' прими ломна Влаха Старог
А одатле у Сјеницу равну,
Од Сјенице у поље у Косово,
Од Косова уз Шару планину,
Докле дође у Призрена града.
Али царе војску подигао,
И пошао низ воду Бистрицу,
Сустиже га баве Милутине
На ономе Голешу планини.

Из „Бан Милутин и Дука Херцеговац“ В. 31

*

Састала се четири табора
На убаву на пољу Косову
Код бијеле Самодрезе цркве*)
Једно табор Вукашина краља,
Друго табор деспота Угљеше,
Треће табор Војеводe Гојка,
А четврто царевих Уроша

Из „Урош и Мрњачевићи“ В. 34.

*

Што бијаху Немањићи стари,
Цароваше, па и премивуше,
Не трпаше на гомиле благо,
Но градише с њиме задужбине,
Саградише многе манастире;
Саградише Високе Дечане,
Баш Дечане више Ђаковице;
Паџаршију више Пећи равне;
У Дреници бијела Девича,
И Петрову цркву под Пазаром;
Мало више Ђурђево Ступове,
Сопоћане на Врх Рашке ладне,
И Тројицу у Херцеговини,
Цркву Јању у Староме Влаху,
И Павлицу испод Јадовника,
Студеницу испод Брвеника;
Цркву Жичу више Карановца;
У Призрену цркву свету Петку;
Грачаницу у Косову равном.

Из „Зидане Раванице“ В. 35.

*

Појездите до два побратима
Преко красна Мироча планине
Та једно је Краљевићу Марко,
А друго је војвода Милошу.

Из „Марко Краљевић и вила“ В. 38.

*

*) Једни певају код бијеле Грачанице цркве.

Ведар је дан, сунце сија, деца српска у Скопљу очекују српску војску

Пораниле три српске војводе
Од Косова уз Кршино приморје:
Једно бјеше од Прилипа Марко,
Друго бјеше Реља од Пазара,
Треће бјеше Милош од Поцерја.

Из „Марко Краљевић и Љутица Богдан“ В. 39

*

Добријех се коња дофатише,
Отидоше равном Дмитровици,
Спустише се ка Јењи**) Пазару,
Покрај Рашке под Рељине дворе...
На бродове води ударише,
Пријеђоше воду Јошаницу,
Седемдесет и седам бродова,
Фатише се села Колатина,
Спустише се равном Метохији
На Сеновце села ударише,
На Сеновце и пак Ораховце
Метохију равну пријеђоше,
Фатише се поља призренскога
Испод Шаре високе планине.

Из „Сестра Леке Капетана“ В. 40.

*

Нетко бјеше Страхинићу баве,
Бјеше баве у маленој Бањској,
У маленој Бањској крај Косова...

Из убаха једна паде сила,
Турски, сине, од Једрена царе,
А цар паде у поље Косово,
А цар паде, доведе везире,
А везире, несретне већиле.
Што је земље те облада царе,
Сву је Турску силу подигао,
У Косово поље истурио,
Уватио воде обадвије:
Покрај Лаба и воде Ситнице,
Све Косово сила притиснула.
Кажу, сине, и причају људи:
Од Мрамора до сува Јавора.

**) Јењи турски — Нови.

Од Јавора, сине, до Сазлије,
До Сазлије до Бемер Ђуприје,
Од Ђуприје, сине до Звечана,
Од Звечана, кажу до Чечана,
Од Чечана врху до планине
Турска сила притисла Косово.

Из „Бановић Страхиница“ В. 44.

Иво Ђипико.

У БОЛНИЦИ.

(Свршетак).

Не чује се ни заповка, ни запомагање, ни кукњава. Око рањеника свугде обично, ужурбано свршавање најпречих послова. На питање рањеници одговарају љубазно. Неки варошанин подуже ми прича, причао као човек, који је остао у кревету, да му прође назеб.

Устависмо се код једне собице отворених врата.

— Овај наш рањеник сигурно ће вас занимати — рече госпођица и — пође.

Стајао сам пред креветом младога четника, свршенога ђака Трговачке Академије, Вукашина Петровића. С натогом се подиже из кревета. Казујући му своје име извињавам се. На његову лицу опазим, да му је непријатно, што за то губим речи. А мени се чињаше, да је оно што рекох у овоме часу премало, и искрено кажем, овим младим тешко рањеним четником осетих се овде и хитан и непотребан.

Зађосмо у разговор. На моја навина питања о четницима одговараше љубазно се смешети, и кашљуцајући.

— Вама је зло?

— Није ништа, мало сам назебао.

Посматрам га неким чудним, особитим задовољством, његове црне но-

што замагљене очи и отворено чело оивичено враном косом и, у свом књижевном егоизму, помислих: Ово је диван тип четника, интелектуалца! И залуду сам се стидио сам себз, морам да признам, што, док сам с њиме разговарао најљубазније, моје мисли бежаху од њега, а и од самога мене. Дође ми у памет, да овакових, као овај тешко рањени, има на стотине... И питах сам себе: Шта је то, што је тако јако било, те нагнало ово младо момче да пође међу варваре да главу губи? Претурио је школску бригу, син је отмене породице. Његов је изглед тако питом, благ... Сагурно да му је било мило гледати сунце, месечину, живети... Заморену одморити се у чистом, меком кревету... И што га је могло да нагне да остави светли, пространи, лепи Београд?

И, премишљајући, разумедох наше свеце, што за »крст часни« дадоше своју главу: Иза смрти надаху се вечном животу. Разумедох и наше славне хајдуке: додијао им зулум... А сада пред овом светлом појавом разумедох и ове наше четнике, што дају своје младе животе за нашу заједничку мисао. И нека од сад нико више не плаче за старим, јуначким временима, за старом нашем славом. Најсветлија је наша слава, данашња победа наше свете, заветне, заједничке мисли, за коју се гине!

И док ја моје мисли свраћам, Вукашин ми прича, како га ранише.

— Ја сам први рањеник — рече са мало поноса, и то је једино било, што је јаче нагласио. Гађајући лежао сам дуго на једном месту па Арнаутин имађаше времена да згоди нишан. Погодио ме куршум у сред груди.

— То мора да је страхан час?

— Страхан да, као да се читаво брдо на те свали.. Али — смешећи се настави — то траје само за час, другови те изнесу, пошкропе водом и одмах се повратиш... Најгоре је кад се Арнаутима падне у руке жив... Комад по комад меса секу са човека и мртва изнаказе га.. Али да ми живи у руке не паднемо, имам бомбе.. За час, па те нема. — И његове очи плануше. У то је дошао да походи сина Вукашинов отац, отмен господин у напону снаге. Са сином поздрави се на најобичнији начин. Ни чуђења, ни патоса, ни прекора... Само окренувши се к мени каза ми:

„Једино ми је жао, што кад је пошао није се никоме јавио, просто побеже... Али сада, хвала Богу кад је овде.. И очински гледаше у свога тешко рањеног сина. Ја се сасвим збуних. Чињаше ми се као да се налазим у пријатељској кући код болесника. Погледах кроз прозор. Напољу,

са ветром, падала је киша, и парк жутио се посутиим, опалим листом, а у болничарској собици било је топло.. у души топло.

*

Мало пре уђох у болницу узбуђен и потиштен, а излазим миран и присебан. Осетих дубоко у својој души да ови први, мили наши рањеници собом носе прво знамење ускренућа подјармљене наше браће.

ЗАПИСИ

[Шта причају резервни официри, који преко Божића бијаху на допусту у Београду]. Г. М. је резервни официр, иначе је професор музике. Он прича:

— Боравио сам се мојим одредом војске у некој паланци у ново освојеним крајевима. Једног лепог дана ступи преда ме човечуљак у европском цивилном оделу сав потиштен и преплашен. Говораше ми језиком, који није ни бугарски ни српски, тек разумедох, да је велики поседник, да има парни млин и др., а да живи на крај села. Приављује се и моли заштиту. Овамо, онамо, разабрах, да је он Немац из Немачке и да се ускоро онде настањивао. Ја окренух с њим немачки, рекох му, да сам у Минхену учио школе и т. д. Мој Немац оживе. Дође и мој друг Ж., доцент са универзитета. И он поче немачки. Немац се сасвим раскравио. А кад још дође и друг П., професор гимназије, те и он поче немачки, осећао се мој Немац, као да је у сред Дајчланда. Измењасмо цигарете, које су у Немца биле финије, премда је био врло скромно одевен, а на нас у почетку гледао као на дивљаке, који ће му доћи хака.

Ми се својеки поразговорисмо, а већ дође до толиког пријатељства, да нас је сву тројицу позвао на вечеру.

Одосмо по обећању. У Немца раскошно намештена вила. Видимо ми, да имамо посла са човеком врло имућним. Забављасмо се, дај ракију пре вечере. Па да нас мало проведе по свим одајама. Кад у трећој соби пијанино. Нисам га видео већ пуних шест недеља дана. Седнем и прихватим се нота. Занео сам се. Дохватим се неког валцера, ударам у сва звона. Чујем ја, да нешто по соби шушти; кад тамо, а моји другови са домаћицом Немецом све лете по углачаном паркету. Игра се то, као на каквој забави. Сад је тек Немац увидео, да у српској војсци има интелигенције; он је сасвим опчаран и ми проведосмо код њега све до иза поноћи у најбољем расположењу.

Чудновато је, али је истина света, да нас овамо на југу држе за некултуран и нецивизован народ.

[Једно пророчанство бившег султана]. Збачени султан Абдул Хамид, у својој новој резиденцији Бејлербеју интересује се за све, што се догађа. Пре неки дан ускликнуо је:

— Дакле, они су пустили да се створи балкански савез, који сам ја спречавао целог мог живота?

Једном посетиоцу збачени султан је саопштио ову занимљивост:

— Оног дана, кад сам усвојио Устав 1908. године, узео сам писаљку, и на карти царевине, пред шеик ул-исламом, у чије сам руке положио заклетву на Устав, обележио сам једну видну линију онога, што ће Турска изгубити са новим режимом. То је наша сутрашња граница, коју сам ја тако обележио има већ четири и по године.

[Има и војник срца] Наредба је гласила, да се у року од 48 сати има предати све оружје у ућумату. Нашло се неколико Турака, који су своје оружје сакрили. То се дознало. Они буду похватани и повезани. И отераше их у оближњу варош на суд. Трче за њима по лицу повезане буле и преклињу:

— Молим те пусти мога господара, имамо шесторо деце!

— Натраг! — оштро одговара официр.

Али истрчи Туре од 10 година и горко плакаше за својим оцем.

— Натраг! — вели стражар. — Плаче дете, цвили без престанка и трчи за поворком везаних Турака. Официр вели: Бијаше ми тешко око срца и ја против прописа дозволим, да отац пољуби своје дете.

— Сад иди, мали, твој отац ће се опет вратити.

Имам и сам деце, па појмим, шта је то, гледати, како воде везана оца.

Та и војник мора имати срца!

КОРИЦЕ!

Кад се заврши издавање „Илустроване Ратне Кронике“ могу се од издавача добити дивот-корице. Чувајте све досадашње бројеве!